

Hoe je een land bestuurt

Marcus Tullius Cicero

Robert Duthoy¹

Dat Marcus Tullius Cicero (106-43) algemeen wordt beschouwd als Rome's grootste redenaar en geldt als de *onovertroffen standaard voor correct en bewonderenswaardig Latijns taalgebruik* (J. Klooster) mag als algemeen bekend beschouwd worden evenals dat hij een vooraanstaand Romeins politicus is geweest. Veel van zijn geschriften zijn bovendien bewaard gebleven: 58 redevoeringen, 21 filosofische teksten en een uitgebreide correspondentie die ruim 900 brieven (aan familieleden, vrienden en politieke prominenten) telt.

In zijn filosofisch oeuvre nemen de werken gewijd aan politieke thema's een belangrijke plaats in. Deze komen voornamelijk aan bod in zijn *De republica* die Cicero als een pendant (niet als een blauwdruk!) van Plato's *Politeia* beschouwde. Cicero bedoelde niet zoals Plato een ideale staat te beschrijven maar wel te reflecteren over het wezen en de evolutie van de Romeinse staat.

Het zijn fragmenten uit deze *De republica* die Roger van der Wal gekozen heeft als vertrekpunt voor zijn bloemlezing uit het oeuvre van Cicero. Ze worden thematisch aangevuld met passages uit andere werken waarin Cicero zich eveneens uitlaat over deze problematiek. Tot de werken waaruit van der Wal hiervoor heeft geput behoren o.m. *De legibus*, *De officiis*, *De oratore*, *De inventione*, *De amicitia*, de *Tusculanae disputationes*, *De finibus bonorum et malorum*, *De divinatione*. Maar ook fragmenten uit diverse redevoeringen zijn in de bloemlezing opgenomen.

De vertaalde fragmenten zijn gegroepeerd rond tien thema's die ieder een hoofdstuk vormen waarvan de titels respectievelijk luiden: 1. De ideale staatsvorm; 2. De ideale staatsman; 3. De rol van roem, status en geld; 4. De rol van de welsprekendheid; 5. Vrienden en vijanden; 6. Macht en tirannie; 7. Burgerrechten en immigratie; 8. Betrouwbaarheid; 9. Crisis, oorlog en vrede; 10. Dienst aan het vaderland, maar dan anders. De bloemlezing wordt in hoofdstuk 11 besloten met de brief die Marcus Tullius Cicero aan zijn vier jaar jongere broer (de auteur van het *Commentariolum petitionis*) schreef toen deze gouverneur was van de Romeinse provincie *Asia* en diens mandaat, die normaal slechts één jaar zou duren, voor de tweede maal werd verlengd. De provincie *Asia* was een van de rijkste maar ook rustigste provincies. Ze was dichtbevolkt en telde heel wat welstellende Griekse poleis, trots op hun roemrijk verleden en nog altijd centra met een uitzonderlijke culturele uitstraling. Deze brief is de langste van de meer dan 900 brieven uit de bewaarde correspondentie van Cicero. Alhoewel Cicero zich in de eerste plaats tot zijn broer richt met een aantal opmerkingen die voor zijn broer persoonlijk zijn bestemd, maakt hij toch van de gelegenheid gebruik om er soort essay van te maken met algemene beschouwingen waarin Cicero reflecteert over de manier waarop een Romeinse provincie het best bestuurd kan worden. Blijkbaar ging Cicero ervan uit dat deze brief door een breder publiek zou gelezen worden.

Zoals Quintus vijf jaar eerder zijn broer Marcus had geadviseerd over de organisatie van een verkiezingscampagne, adviseert Marcus nu op zijn beurt zijn broer over het bestuur van een provincie.

---

¹ Robert Duthoy is is ereprof (emeritus professor) oude geschiedenis aan de universiteit van Gent.

Voor de geschiedenis van het Romeinse imperialisme is dit een belangrijke tekst omdat hij niet alleen inzicht biedt in Cicero's opvattingen over dit onderwerp maar ook over de ideeën die toen leefden onder de Romeinse elite met betrekking tot de verhouding van de imperiale macht Rome tot de bondgenoten onderworpen aan Rome's hegemonie. Een kerngedachte hierover vinden we terug in § 24: "*Mij lijken heersers alles erop te moeten richten dat de mensen onder hun heerschappij zo gelukkig mogelijk zijn Niet alleen degene die heerst over bondgenoten en burgers, maar ook wie de baas is over slaven en stom vee moet hun welzijn en belang dienen.*" Die regel geldt volgens Cicero in het algemeen maar in het geval van de provincie Asia met zijn Griekse bevolking nog in sterkere mate: "*Maar nu we aan het hoofd staan van een volk dat niet alleen zelf beschaafd is, maar door wie naar we aannemen de beschaving ook aan anderen is doorgegeven, moeten we die menselijkheid zeker voor alles aan hen bewijzen van wie we haar gekregen hebben*" Hoe dat in concreto te vertalen is brengt Cicero wat verder ter sprake als hij het heeft over de houding die zijn broer moet aannemen tegenover debelastingpachters die een probleem vormen: "*Als we ons tegen hen verzetten, dan vervreemden we die stand, waaraan we veel te danken hebben en die verbonden is met het publieke belang, van onszelf en van de republiek. Maar als wij hun in alles hun zin geven, dan laten we toe dat diegenen geruïneerd worden voor wier heil en belang we zorg moeten dragen.*"

Rogier van der Wal is bij de selectie van de fragmenten bijzonder oordeelkundig te werk gegaan. Terecht merken de auteurs van het Voorwoord, Geerten Boogaard en Job Cohen, op dat "*deze bloemlezing een prachtige staalkaart (is) van de dragende republikeinse idealen van de Romeinse Republiek*". Zijn vertaling is accuraat en in vlot leesbaar Nederlands verwoord. Hij schreef ook de inleiding (blz. 11-20) waarin hij niet alleen beknopt de persoonlijkheid en loopbaan van Cicero beschrijft en zijn filosofisch oeuvre karakteriseert maar ook de actualiteit van de teksten benadrukt: "*De lessen die Cicero ons leert ten aanzien van de aantrekkelijkheid én de betrekkelijkheid van roem, ten aanzien van hoe om te gaan met vrienden en vijanden, hoe met vreemdelingen en hoe met evident corrupte bestuurders, zijn nog altijd de moeite waard*".

Niets dan lof dus voor dit werk. Slechts een kritische bedenking. Het zou handig geweest zijn voor de lezer indien achteraan ook een lijst was opgenomen van de teksten (met exacte referentie) die in de bloemlezing zijn opgenomen. Signaleren we tot slot nog een *lapsus calami* op blz. 17 (moet **Arabische** i.p.v. **Romeinse** cijfers zijn).

Marcus Tullius Cicero. Hoe je een land bestuurt. Leusden, ISVW uitgevers 2023. 119 blz. 13 €.

